

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Προσημείωση: Στὸ ὑπόμνημα συγκεντρώνονται ἱστορικο-γραμματολικά καὶ ἄλλα στοιχεῖα, ἡ γνῶση τῶν ὁποίων διευκολύνει τὴν κατανόησιν τῶν ἀναφορῶν τοῦ Ζερζούλη σὲ πρόσωπα ἢ θέματα. Γιὰ τὴ δυνατότητα ἢ μὴ δυνατότητα λύσης τοῦ Δηλίου προβλήματος καὶ γιὰ τὴν ποιότητα τῶν σχετικῶν μὲ τὴ λύση του προσπαθειῶν τοῦ Μπαλάνου Βασιλοπούλου οἱ ἐνδιαφερόμενοιμποροῦν νὰ μελετήσουν τὴ γνωστὴ ἐμπεριστατωμένη ἐργασία τοῦ Μιχ. Λάμπρου.

Οἱ παραπομπές στὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ζερζούλη εἶναι διπλές: Ἡ πρώτη, στὴν ἔκδοσιν τοῦ 1816 καὶ ἡ δεύτερη – ἐντὸς παρενθέσεων – στὴν παρούσα ἔκδοσιν.

46,5 (37, στ. 6-7) ἐκ Βονωνίας

Ἀπὸ τὶς ἀναφορές τοῦ Ζερζούλη στὶς μετακινήσεις του προκύπτει ὅτι αὐτὸς πῆγε γιὰ πρώτη φορά στὴ Μπολόνια τὸν Μάιο τοῦ 1753, ὅπου παρέμεινε ἕνα περίπου χρόνο· ἀπὸ τὴ Μπολόνια ἀναχώρησε στὶς ἀρχές Ἀπριλίου τοῦ 1754 γιὰ τὴ Βενετία, στὴν ὁποία φαίνεται πὼς ἔφτασε στὶς 6 Ἀπριλίου καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἔφυγε γιὰ τὴ Μπολόνια στὶς 11 ἢ στὶς 12 τοῦ ἴδιου μήνα. Πρβλ. τὶς σχετικὲς ἀναφορές του στὶς σ. 46, στ. 56 (37, στ. 6-7) [: «ἤλθον ἐνταῦθα (στὴ Βενετία, Ν.Κ.Ψ.) πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκ Βονωνίας, ὅπου διέτριψα ἕνα χρόνον ὀλόκληρον κατὰ συνέχειαν»], 47, στ. 6-7 (38, στ. 22) [: «ἐν Βονωνίᾳ καθὼς ἐπῆγα τὸν Μάιον πέρυσιν»], 50, στ. 11 (45, στ. 25-27) [: «ἐμοὶ εἶπεν... προχθές, ὅταν ἐκεῖθεν ἐμίσευσαν» - «τὴν ὥραν τοῦ μισεύματός μου ἀπ' ἐκεῖ προχθές»], 51, στ. 15, 17, 37 (48, στ. 15-16, 17-19, 49, στ. 15-16) [: «μετὰ τρεῖς τέσσαρας ἡμέρας ὅπου ἔγω νὰ ἐπιστρέψω σὺν Θεῷ πάλιν ἐκεῖ» - «φροντίζω πάλιν τὰ τῆς ἀποδημίας διὰ

τὴν Βονωνίαν)]. Ἡ φράση «ὅταν ἐγύρισα ἀπὸ τὸ Πατάβιον ἐνταῦθα... πέρυσιν» [σ. 50, στ. 32 (46, στ. 21-23)] ἀναφέρεται μᾶλλον στὴν πρὸ τοῦ Μαΐου τοῦ ἔτους 1753 διαμονή του στὴ Βενετία μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του στὴν Πάδοβα.

46, 10-11 (37, στ. 15) ἀδελφὸν κὺρ Γεώργιον

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται γιὰ τὸν Γεώργιο Κωνσταντίνου ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγορίου, μαθητὴ τοῦ Μπαλάνου Βασιλοπούλου, ποὺ σπούδαζε στὴν Ἰταλία τὰ ἴδια περίπου χρόνια μὲ τὸν Ζερζούλη. Πρβλ. τὴν προλογικὴν στὴν Ἀντιπελάργηση ἐπιστολὴ τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου («Τοῖς ἐντευξομένοις», ὁ.π., σ. 3: «διέτριβον δὲ ἐν ταύτῃ (τῇ Ἰταλίᾳ, Ν.Κ.Ψ.) τρεῖς ἐν μὲν τῇ Βονωνίᾳ Τρύφων, καὶ Νικόλαος Ζερζούλης οἱ Μεσοβῖται, ἐν δὲ τῇ Βενετίᾳ Γεώργιος Ζεπελαβίτης, οἱ γε ἔδοξαν μὲν ἐκπληρῶσαι τὴν ἀξίωσιν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν, ἔπεισαν καὺτὸν καὶ ἐγκύκλιον γράψαι ἐπιστολὴν πρὸς τὰς ἐν Πετροπόλει καὶ Παρισίοις καὶ Βρετανίᾳ Ἀκαδημίαις.» Ὁ Γεώργιος εἶναι, ἄλλωστε, αὐτὸς ποὺ πρωτοστάτησε στὴν ἐκδοσὴ τῆς «λύσης» τοῦ Δηλίου προβλήματος ἀπὸ τὸν διδάσκαλό του τὸ ἔτος 1756. Στὴν προμετωπίδα τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς (πρβλ. τὸν πλήρη τίτλο τῆς σὲ ἐπόμενο σχόλιο) ἐμφανίζεται ὡς ἐπιμελητὴς τῆς μὲ τὸ ὄνομα Γεώργιος Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων. Σημειώνουμε ὅτι στὰ ἔργα τοῦ ἴδιου τοῦ Γεωργίου [Λεξικὸν τετράγλωσσον, (Βενετία 1757), Παγκόσμιος ἱστορία τῆς οἰκουμένης (Βενετία 1759)] ἀναγράφεται ὡς τόπος καταγωγῆς ἢ πόλη τῶν Ἰωαννίνων καὶ ὄχι τὸ Τσεπέλοβο. Γιὰ τὴν ὅλη δράση του ὡς ἐπιμελητὴ ἐκδόσεων καὶ συγγραφέα πρβλ. Γεωργίου Ἰ. Ζαβίρα, *Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον*, Ἀθήνα 1872, σ. 214 κ.έ.· Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, *Νεοελληνικὴ φιλολογία*, Ἀθήνα 1868, σ. 603 κ.έ.· Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ, *Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας*, Ἰωάννινα 1960, σ. 101 κ.έ.

46, στ. 22 (38, στ. 2-3) οἶκον τῶν... Καραϊωαννιτῶν

Γιὰ τὸν οἶκο αὐτόν, τὰ μέλη τοῦ ὁποίου διέπρεψαν στὴ Βενετία ὡς ἔμποροι καὶ διακρίθηκαν γιὰ τὶς πολλαπλές εὐεργεσίες τους πρὸς τὸ

δούλο Γένος πρβλ. πρόχειρα Στεφάνου Μπέττη, *Ἡπειρωτικὴ εὐποιΐα ἢ βιογραφικὴ συλλογὴ Ἡπειρωτῶν εὐεργετῶν τῆς Τουρκοκρατίας*, ἔκδ. Ἀγαθοεργῶν καταστημάτων Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα 1982, σσ. 20 - 22.

46, στ. 24 (38, στ. 5) νὰ τυπωθῆ τὸ πρόβλημα

“Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τῆ συνέχεια τοῦ κειμένου («σταλέντα καὶ πρὸς αὐτὴν τυπωμένα») - «ἐκάμομεν... νὰ τὸ τυπώσομεν ἐπ’ ὄνομα-τι αὐτῆς») - «ἐγένετο ἡ ἐπιμέλεια νὰ τυπωθῆ») - «ἐστάλη κάμοι μία κόπια ἐνταῦθα») καὶ ὅπως ἐπεσήμανε ἤδη ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη (ὅ.π., σ. 109 κ.έ.) ἡ «λύση» τοῦ προβλήματος ἀπὸ τὸν Μπαλάνο Βασιλοπούλο θὰ πρέπει νὰ εἶδε τὸ φῶς τοῦ τύπου πρὶν ἀπὸ τὴ συγγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ζερζούλη πρὸς τὸν διδάσκαλό του, δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὴν 8 Ἀπριλίου 1754. Ἀντίτυπο τῆς ἔκδοσης αὐτῆς φαίνεται πῶς δὲν ἀνευρέθη ἀκόμη. Τὸ κείμενό της, ὅμως, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ταυτόσημο μὲ τὸ κείμενο τοῦ ἔργου *Μέθοδος γεωμετρικῶς Χωροῦσα περὶ εὐρέσεως δύο μέσων συνεχῶς ἐξῆς ἀνάλογον Γραμμῶν, ἐπινοηθεῖσα καὶ φιλοπονηθεῖσα παρὰ Μπαλάνου Βασιλοπούλου, διδασκάλου Ἰωαννίνων*. Νῦν τε πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα πολλῶν μὲν φιλομαθῶν προτροπῆ, καὶ συνδρομῆ μᾶλλον δὲ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ λογιωτάτου Ἐπισκόπου Βορθροντοῦ καὶ Γλυκέως Κυρίου Παϊσίου. Μετὰ τε προσθήκης μιᾶς προτάσεως περὶ Καταγραφῆς Ἐλλειψοειδῶν, Σχημάτων. Ἐπιστάσις δὲ καὶ διορθώσει Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων. *Ἐνετίησι. Ἐπει τῷ σωτηρίῳ αἴφνης*. 1756. Τὸ ἐλληνικὸ κείμενο τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ποὺ στὴ συγκεκριμένη ἔκδοση συνοδεύεται ἀπὸ τὴ μετάφρασή του στὴ λατινικὴ γλῶσσα, ἐπαναδημοσιεύτηκε στὴ Βιέννη τὸ ἔτος 1816 ὡς τμῆμα τοῦ πρώτου μέρους τῆς Ἀντιπελάργησης (ὅ.π., σσ. 33 - 42). Σημειώνουμε ὅτι ὁ Κοσμᾶς Μπαλάνος ἀναφέρθηκε μόνο στὴν ἔκδοση τοῦ 1756 (ὅ.π., σ. 3: «ἄ δὲ καὶ ἐτυπώθησαν Ἐνετίησι κατὰ τὸ αἴφνης ἔτος σωτήριον»). Γιὰ τὴ δευτέρη (:) ἔκδοση τῆς «λύσης» πρβλ. Γιάννη Καρᾶ, *Οἱ ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία - Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, τόμος Α': *Τὰ Μαθηματικά*, Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε. - Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἀθήνα 1992, σ. 124,

καὶ Μιχ. Λάμπρου, ὄ.π., σ. 46 (σημ. 20). Στὴ σ. 67 τῆς ἐργασίας τοῦ Λάμπρου ἀποτυπώνεται σὲ σμίχρυνση ἢ προμετωπίδα τοῦ ἔργου, τῆς ὁποίας τὸ ἐλληνικὸ κείμενο μεταγράψαμε πιὸ πάνω.

46, στ. 24 (38, στ. 5-6) τὴν πρὸς τὰς ἀκαδημίας ἐπιστολὴν

Στὴν πραγματικότητα πρόκειται ὄχι γιὰ μία, ἀλλὰ γιὰ δύο ἐπιστολές, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐστάλη στὴν Ἀκαδημία τῆς Πετρούπολης καὶ ἡ δευτέρα στὶς Ἀκαδημίες τῆς Βρετανίας, τῆς Ὀλλανδίας καὶ τῶν Παρισίων. Οἱ ἐπιστολές δημοσιεύτηκαν στὴν Ἀντιπελάργηση, (ὄ.π., σσ. 44 - 46) καὶ σ' αὐτές ἀναφέρεται πιθανότατα ὁ Κοσμάς Μπαλάνος στὴν προλογικὴ ἐπιστολὴ του «Τοῖς ἐντευξομένοις» (ὄ.π., σ. 3, τὸ σχετικὸ κείμενο σὲ προηγούμενο ὑπομνηματικὸ σχόλιο).

46, στ. 29 (38, στ. 13) ὡς ἄλλος κολοῖος

Ἀναφορὰ στὸν γνωστὸ μῦθο τοῦ Αἰσώπου «Κολοῖος καὶ περιστέραι», σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο: «Κολοῖος ἐν τινι περιστερῶνι Περιστεράς ἰδὼν καλῶς τρεφομένης, λευκάνας ἑαυτὸν ἤλθεν, ὡς καὶ αὐτὸς τῆς αὐτῆς διαίτης μεταληψόμενος. Αἱ δέ, μέχρι μὲν ἡσύχαζεν, οἴομεναι περιστερὰν αὐτὸν εἶναι, προσίεντο. Ἐπεὶ δέ ποτε ἐκλαθόμενος ἐφθέγγατο, τηρικαῦτα τὴν αὐτοῦ γνοῦσαι φύσιν, ἐξήλασαν παίουσαι. Καὶ ὅς ἀποτυχὼν τῆς ἐνταῦθα τροφῆς, ἐπανῆκε πρὸς τοὺς Κολοῖους πάλιν, κάκεινοι διὰ τὸ χρῶμα αὐτὸν οὐκ ἐπιγνόντες, τῆς μετ' αὐτῶν διαίτης ἀπεῖρξαν.» Ἡ ἀπόδοση τοῦ μῦθου ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῶν μῦθων τοῦ Αἰσώπου «Παρά Πάνω Θεοδοσίου τῷ ἐξ Ἰωαννίνων», Βενετία 1811 (: Αἰσώπου τοῦ Φρυγὸς Βίος καὶ Μῦθοι. Μετὰ τῆς χρηστοηθείας Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου καὶ ἄλλων τινῶν ὠφελίμων - Ἐκδόσεις πρώτη), σσ. 97 - 98.

47, στ. 1 (38, στ. 14) εἰς τὰς πέριξ Ἀκαδημίας

Στὴν Ἰταλία τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνα Ἀκαδημίες ἐπιστημῶν ὑπῆρχαν στὶς πόλεις τοῦ Βατικανοῦ (Pontificia Accademia delle Science), τῆς Μπολόνιας (Accademia delle scienze del' Istituto di

Bologna) καὶ τῆς Ρώμης (Accademia Nazionale dei Lincei). Στὰ 1757 Ἀκαδημία ἐπιστημῶν ἀπέκτησε καὶ ἡ πόλις τοῦ Τορίνου (Filosofico - Matematica - Società Privata Taurinensis).

47, στ. 8 (38, στ. 24-25) κύρ Εὐσταθίω Τζαννώτη

Eustachio Zanotti (Bologna 1709 - Bologna 1782). Διάσημος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικός, καθηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς πατρίδας του. Παραδόσεις του στὸ μάθημα τῆς Ἀστρονομίας παρακολούθησε καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (Κέρκυρα 1731 - Μόσχα 1800). Πρβλ. τὸ ἔργο τοῦ τελευταίου *Στοιχεῖα Φυσικῆς ἐκ νεωτέρων συνεργανισθέντα*, τόμος Α', Λειψία 1766, σ. 264, σημ. α: «...οὓς (Πλανήτας, Ν.Κ.Ψ.) καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ πολλάκις ἀπὸ τῆς ἐν Βονωνίᾳ θαυμασίου Ἀστρονομικῆς Σκοπιᾶς δι' ἐντελῶν Τηλεσκοπίων ἐωρακότες, τὰς Ἐκλείψεις αὐτῶν κατωπτεύσαμεν, ὀδηγοῦντος τοῦ ἐκεῖσε περικλεοῦς Ἀστρονόμου Εὐσταθίου Ζανότου.» Ἀπὸ τὴν ὅλη συνάφεια τοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Μπαλάνο Βασιλόπουλο συνάγεται, νομίζω, ὅτι καὶ ὁ Ζερζούλης θὰ πρέπει νὰ παρακολούθησε παραδόσεις τοῦ «περικλεοῦς» Zanotti.

47, στ. 9-10 (38, στ. 21) εἰς τὸ πεδῖον

Ἐννοεῖ μᾶλλον τὰ περίχωρα τῆς πόλης.

47, στ. 21 (39, στ. 12) τὸν ἐν Παταβίῳ Ἀββᾶτε Σούτζην

Ὁ Μιχ. Λάμπρου (ὅ.π., σ. 48, σημ. 24) δέχεται ὡς πιθανότερο πὼς «πρόκειται γιὰ τὸν Giuseppe Suzzi, μαθητὴ καὶ ἀργότερα συνεργάτη τοῦ Jacobo Riccati... πατέρα τοῦ ...Vincenzo» Roccati.

47, στ. 29 (39, στ. 24) ἄρχοντας κύρ Γεωργίου Καραϊωάννου

Ἀναφέρεται στὸν ἀνηψιὸ τοῦ γνωστοῦ ἐμπόρου καὶ εὐεργέτου Νικολάου Καραϊωάννου (Γιάννινα 1658 - Βενετία 1733). Πρβλ. τὴν ἐπιστολὴ τοῦ τελευταίου στὴ Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας τοῦ Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., σ. 78 κ.έ.

47, στ. 38 (40, στ. 5) ἡ ἐν Παρισίοις Ἀκαδημία

Ἡ Ἀκαδημία ἐπιστημῶν (Académie des sciences) τοῦ Παρισιοῦ ιδρύθηκε τὸ 1666 ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ τῶν Οἰκονομικῶν Jean-Baptiste Colbert Reims (1619 - Paris 1683) στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (Saint Germain-en-Lage 1638 - Versailles 1715), ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἀναδιοργάνωσε τριάντατρία χρόνια ἀργότερα.

47, στ. 39 (40, στ. 7) ἡ ἐδικὴ τῶν Ἀκαδημία (ἦτοι ἡ ἐν Βονωνία)

Ἡ Accademia delle scienze di Bologna ιδρύθηκε τὸ ἔτος 1690 ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τῶν Μαθηματικῶν καὶ ἀστρονόμο Eustachio Manfredi (Bologna 1674 - Bologna 1739) καὶ ἐνσωματώθηκε στὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς πόλης τὸ ἔτος 1711 πρωτοστατοῦντος τοῦ γνωστοῦ καὶ ἀπὸ τὴς βυθομετρικῆς τομῆς στὸ Βόσπορο ὠκεανογράφου Luigi Ferdinando Marsili ἢ Marsigli (Bologna 1656 - Bologna 1730).

47, στ. 50 (40, στ. 24) σεκρετάριος τῆς Ἀκαδημίας

Γραμματέας τῆς «ἐν Βονωνία τῶν ἐπιστημῶν Ἀκαδημίας» ἦσαν τότε ὁ Francisco Maria Zanotti, ὁ ὁποῖος ὑπέγραψε καὶ τὴν ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μπαλάνο Βασιλόπουλο «τῆ προτεραία τῶν καλανδῶν Μαΐου» τοῦ ἴδιου ἔτους. Στὴν ἐπιστολὴ, ἡ ὁποία δημοσιεύεται μαζὶ μὲ τὴ μετάφρασή της ἀπὸ τὸν Ζερζούλη στὴν Ἀντιπελάργηση (ὅ.π., σ. 52), παρατηρεῖται, ὡστόσο: «Ceterum quaestionem reconditissimam dirimere, et iudicium suum ferre non audeo. Idque sibi propositum habet ut in controversiis omnibus, praesertim talibus, se sustineat.» Καὶ στὴ μετάφραση τοῦ Ζερζούλη: «Τὸ μέντοι κρυφιώτατον ζήτημα διαλύσαι, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς κρίσιν ἐπαγαγεῖν οὐ τολμᾶ, καὶ τοῦτο ἔχει ἐαυτῇ προνενομοθετημένον, ὅπως πασῶν τῶν ἀμφισβητήσεων, καὶ μάλιστα τοιούτων, ἐπέχη ἐαυτήν, καὶ κωλύη.»

48, στ. 34 (42, στ. 12) ὁ Πάδρε Ρικιάτης

Κατὰ τὸν Μιχ. Λάμπρου (ὅ.π., σ. 47, σημ. 22) πρόκειται γιὰ τὸν Vincenzo Riccati (Castelfranco Veneto 1707 - Castelfranco Veneto

1775), καθηγητὴ τῶν Μαθηματικῶν στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μπολό-
νιας ἀπὸ τὸ ἔτος 1739. Ὁ Riccati ἐπηρέασε τὴ σκέψη δύο Νεοελλή-
νων λογίων, ποὺ διακρίθηκαν καὶ γιὰ τὰ μαθηματικὰ ἐνδιαφέροντά
τους: Τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη, ὁ ὁποῖος στὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔργου
του *Στοιχεῖα Μαθηματικῶν ἐκ παλαιῶν καὶ νεωτέρων συνεργανι-
σθέντα* (Μόσχα 1798, σ. ιγ') παραπέμπει στὸν πρόλογο «τῆς Ἄλγε-
βρ(ας) Βικεντίου τοῦ Ρικιάτου, τῆς ἐν ἔτ(ει) 1765 ἐν Βονων(ία)
ἐκδοθ(εΐσης)», καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μ. Κούμα, ὁ ὁποῖος ἐπίσης
στὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔργου του *Σειρᾶς στοιχειώδους τῶν μαθημα-
τικῶν καὶ φυσικῶν πραγματειῶν ἐκ διαφόρων συγγραφέων συλλε-
χθεισῶν* (Βιέννη 1807, σ.σ.δ') προβάλλει τὸν Βικέντιο Ρικιάτο ὡς
εὐρετὴ τῆς «μεθόδου γενικῆς πρὸς ἐπίλυσιν τῶν τὸν τέταρτον βαθμὸν
ὑπερεχουσῶν ἑξισώσεων».

48, στ. 43 (42, στ. 25-26) εἴμεθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ
Ῥώμης

Ἡ Μπολόνια ὑπετάγη στὸ Βατικανὸ τὸ ἔτος 1506 ἀπὸ τὸν γνω-
στὸ πρωτεργάτη τῆς ἰταλικῆς Ἀναγέννησης Πάπα Ἰούλιο Β' (Albissola/Savona 1443 - Roma 1513). Ἡ Παπικὴ ἐξουσία διατηρήθηκε στὴν
πόλη -μὲ ἐξαίρεση τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς κατάληψης καὶ κατοχῆς
της ἀπὸ τοὺς Γάλλους- ὡς τὸ 1860, ποὺ ἐνσωματώθηκε στὸ βασίλειο
τῆς Ἰταλίας.

49, στ. 22 (43, στ. 29) τοῦ Σενάτου

Τῆς Συγκλήτου, τὰ μέλη τῆς ὁποίας συναποτελοῦσαν τὸ νομοθε-
τικὸ σῶμα τῆς πόλης καὶ τῆς ὁποίας προΐστατο ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ
Πάπα ὁ Καρδινάλιος, ποὺ, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ καὶ ὁ Ζερζούλης,
ἔφερε καὶ τὸν τίτλο τοῦ Πρίγκηπος.

49, στ. 24 (43, στ. 32) ὁ νῦν Πάπας

Πάπας στὰ χρόνια τῶν σπουδῶν τοῦ Ζερζούλη στὴν Ἰταλία ἦταν ὁ
Βενέδικτος ΙΔ', ποὺ διατήρησε τὸ θρόνο τοῦ Βατικανοῦ ἀπὸ τὸ 1740
ὡς τὸ 1758, ἔτος τοῦ θανάτου του στὴ Ρώμη. Ὁ Βενέδικτος, τοῦ

ὁποίου τὸ κοσμικὸ ὄνομα ἦταν Prospero Lambertini, γεννήθηκε στὴ Μπολόνια τὸ 1675 καὶ ὡς Πάπας διακρίθηκε τόσο γιὰ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο γιὰ θεολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ὅσο καὶ γιὰ τὸ πνεῦμα ἀνοχῆς ἀπέναντι στὶς σύγχρονές του ἰδεολογικὲς διεργασίες.

49, στ. 24 (43, στ. 32) Ἰνστιτούτον τῆς Βονωνίας

Ἄλλη ὀνομασία τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μπολόνιας – τοῦ ἀρχαιότερου στὴ δυτικὴ Εὐρώπη –, στὸ ὁποῖο ἐνσωματώθηκε ἡ Ἀκαδημία τῆς τὸ ἔτος 1711.

49, στ. 26 (44, στ. 2) τὰ ὅσα εὐρίσκονται

Ἀναφέρεται στὴ συλλογὴ τεκμηρίων τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τὴν ὁποία εἶχαν συγκροτήσει γιὰ παιδαγωγικοὺς ἀναμφίβολα σκοποὺς οἱ καθηγητὲς τῆς Φυσικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μπολόνιας.

49, στ. 30-31 (44, στ. 8-9) Ἀκαδημίαν... πάνδημον

δηλαδὴ δημόσια πανηγυρικὴ συνεδρία τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ἀνακοινῶνται συνήθως τὰ τελευταῖα ἐπιτεύγματα ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων.

49, στ. 32 (44, στ. 11) τοῦ Καρδινάλιου

Καρδινάλιος καὶ Πρίγκηψ τῆς Μπολόνιας ἦταν στὰ χρόνια τῆς διαμονῆς τοῦ Ζερζούλη στὴν ἰταλικὴ αὐτὴ πόλη ὁ Vincenzo Malvezzi (Castello de Escuire ; - Bologna 1789).

49, στ. 42 (44, στ. 27) ἐντράδα

Εἰσόδημα, ἑλληνικὴ γραφὴ τῆς λέξης *entrata*. Βλ. Karl Weigel, *Λεξικὸν ἀπλορωμαϊκὸν γερμανικὸν καὶ ἰταλικόν*, Leipzig 1796, λ. εἰσόδημα (: «*der Eingang, Einzug 2. l' entrata*») καὶ λ. ἐντράδα (: «βλ. εἰσόδημα»).

49, στ. 45-46 (44, στ. 31-32) κάποιος Βαλβῆς

Ὁ κατὰ τὸν Ζερζούλη «ἄξιος ἄνθρωπος» Βαλβῆς, γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ὁποίου δὲν ἀνευρέθησαν ἄλλες μαρτυρίες, ἦταν πιθανότατα γιατρός.

50, στ. 11 (45, στ. 27) Εὐστάθιος Τζαννώτης

Βλ. ὑπομνηματικό σχόλιο στὴ σ. 47, στ. 8 (38, στ. 24-25)

51, στ. 24 (48, στ. 29) καὶ τὰ πρὸς τὸν "Εὐλερ

Leonhard Euler (Βασιλεία Ἐλβετίας 1707 - Πετρούπολη Ρωσίας 1783). Διάσημος φυσικός καὶ μαθηματικός, τοῦ ὁποίου οἱ μελέτες γιὰ ζητήματα τῶν ἐπιστημῶν, πού ὑπηρετήσε, ὑπερβαίνουν τὶς ὀκτακόσιες. Ἀπὸ τὸ ἔτος 1730 δίδαξε στὴν Ἀκαδημία τῆς Πετρούπολης Φυσικὴ καὶ Μαθηματικά, τὸ ἔτος 1741 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου, τὸ ἔτος 1744 ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς τάξης τῶν Μαθηματικῶν τῆς ἴδιας Ἀκαδημίας καὶ τὸ ἔτος 1755 ἐξελέγη ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων. Στὰ 1766 ἐπέστρεψε στὴν Πετρούπολη, ὅπου μετὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ ἔχασε τὴν ὄρασή του. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Μπαλάνος Βασιλόπουλος στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετρούπολης ἀναφέρεται ρητὰ στὴν ἀρνητικὴ κρίση τοῦ Euler γιὰ τὴν ἐκ μέρους του «λύση» τοῦ Δηλίου προβλήματος: «...ἀντί τῆς παρ' ὑμῶν ἐλπιζομένης τῆς αὐτῆς μεθόδου ἐπιβεβαιώσεως, ἐδέχθην τὴν παρὰ τοῦ σοφωτάτου, ὡς γράφουσιν, "Εὐλερ ἀνασκευὴν ταῖς ἀριθμητικαῖς συνισταμένην ἐφόδοις, ὡς μικρὰν δῆθεν ἐχουσῶν τὴν ἰσχύν, τῶν γεωμετρικῶν ἀρχῶν τε καὶ ἀποδείξεων, ὅπουγε μᾶλλον τὸναντίον ἔδει ποιῆσαι, τὰς γεωμετρικὰς τοῦ προβλήματος ἀποδείξεις γεωμετρικῶς βασανίσας, καὶ μὴ ἀφέντα τὴν ὑπέραν τὸν πόδα διώκειν, τὸ δὴ λεγόμενον.» (Ἀντιπελάργησις, ὅ.π., σ. 44). Γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ Euler στὴν ἐπιστήμη πρβλ. E. T. Bell, *Οἱ Μαθηματικοί*. Τόμος I: Από τον Ζήνωνα ὡς τον Cauchy. Μετάφραση: Μανόλη Μαγειροπούλου. Πανεπιστημιακές ἐκδόσεις Κρήτης, Ἡράκλειο 1992, σσ. 221 - 244.

51, στ. 29-30 (49, στ. 4-5) και τῆ φιλοσόφω

“Οπως κατά τόν Μιχ. Λάμπρου (ό.π., σ. 48, σημ. 25 και σ. 64 κ.έ.) απέδειξε ὁ Ἄπ. Ποῦλος στήν ἀδημοσίευτη ἀκόμη ἀνακοίνωσή του «Διαπάλη ἀναλυτικοῦ καί συνθετικοῦ πνεύματος στά Μαθηματικά τῆς Τουρκοκρατίας - Ἡ περίπτωση τῆς Ἀντιπελάργησης» ἡ φιλόσοφος αὐτή ἦταν ἡ Maria Gaetana Agnesi (Μιλάνο 1718-: 1799). Γιά τή ζωή καί τὸ ἔργο τῆς γενικά τῆς Agnesi, πού ἀπὸ τὸ 1748 ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας καί τὸ 1750 ἐξελέγη ὡς καθηγήτρια Μαθηματικῶν καί Φυσικῆς φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μπολόνιας, πρβλ. πρῶχειρα Margaret Alic, *Ἡ κληρονομιά τῆς Ἰπατίας - Ἡ ἱστορία τῶν ἐπιστημόνων γυναικῶν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι τὸ τέλος τοῦ 19οῦ αἰῶνα*, ἐκδ. Ἐκάντη, Νέα Ἐρυθραία χ.χ. Γιά τὴ συμβολή τῆς «στὴ διάδοση τοῦ νευτωνισμοῦ» πρβλ. Ξενοφώντα Δ. Μουσαλά, «Ἡ διάδοση τῶν ιδεῶν τοῦ Νεύτωνα στὴν Ἰταλία, Γαλλία καὶ Ἰαπωνία ἢ ὁ θρίαμβος τῆς οὐράνιας Μηχανικῆς», στὰ πρακτικά τοῦ συμποσίου *Ἡ νευτώνεια Φυσικὴ καὶ ἡ διάδοσή της στὸν ευρύτερο βαλκανικό χώρο*, Ἀθήνα 1996, σ. 104.